

Itzulera baten historia. Editorial Elkar. Martin Ugalde

[Egile ezezaguna]

Egin, 1991-08-18: VIII.

(Venezuelako exiliotik Euskal Herrira itzuli nahi eta ezinaren historia bat kontatzen digu Martin Ugaldek "Jon Mirande" saria irabazi zuen nobela hunkigarri honetan).

Rosa heldu zitzaigunean Santa Barbara kantoiko etxean bizi ginen Caracasen.

Nire ama nekatu egin zen egun batzuk besterik irauten ez zuten neska gazteez; etortzen ziren interioretik (ekialdetik eta Andesetatik gehienak), hiriburuko argiek liluratuta; onenean (onenean diot!) aurkitzen zuten neskametzarako lana, baina gizontxo bat arrimatzen zitzaien bezain laster alde egiten zuten. Rosa etorri aurretik, gogoratzen zait, izan genuen gaztetxo zen oso neska polita, eta edertasun lehiaketarako aukeratua izan zela eta nire amak gusto handiko soineko luzea egin zion hamasei urteko ilusio polit hari hegoak ez moztarren, eta lehen saria irabazi zuen!... Agur esatera etorri zen. Hala, nire amak egonkorrago zen norbait behar zuenez gero, hurren hartu zuena Rosa izan zen.

Ez ba polita zelako edo gazte zelako!, alderantziz: neska motz-zabal-borobil itsusi eta adinekoa zen, amatxo baino zaharragoa.

Baina txukuna zirudien eta hitz-isila; mendian geratu ziren senideei laguntzeko zerbait irabazi nahiz egin zuen autobusezko bidaia luzea; gainera, mendebaldeko Andes mendietatik zetorren, langile eta esku-garbien fama duten indioen jatorrikoa.

Oso berezia, horixe bai.

Geu sei ginen etxean; guraoak, mutila zaharrena, bi urte gazteago nintzen bederatzi urteko neskatila, neu, eta beste bi ahizpa txiki. Eta etxe osoa aldatu zen Rosa Chacón etxeratu zitzaigunean; ikusi nueneko, zirrara egin zidan.

Rosak ez gintuen gure izenez deitzen; nire anaia, geure artean erabiltzen genuen "Tasio" ezizenaz beraz tratatzen zuen, eta ni neu "la muchachita", neskatoa, nintzen; nire amari, "Misia" edo "misialantxa" esaten zion; bi txikiei "niña Irene" eta "niña Pilar", eta aitari: "jefe", "el jefe", errespetu handiz beti... Hala ere, egin zion behin amari, eta oraindik etorberria zen, galdera zuzen-ausarta: ea etxeko jauna eta etxeko andrea ezkondata zeuden... Ni neu ez nintzen berton, baina amak kondatu zigun mahaian afaltzen ari ginela (Rosa, afaria zerbitzatu ondoren joaten baitzen) eta barre egiten zuen amak esaterakoan: hain omen zegoen zut-tente eta serio, haur egiteko balego bezala zuen bere udail-magala aurrera botea, besoak gorputz lodi-borobilari erantsita, kolatuta, eta dena amantal zuriaz paketatuta, begi txiki eta beltzak zuzenki amaren begietan. Amatok esan omen zion:

"Hara, eta zergatik egiten didazu galdera hau?"

"Ba, barkatuko didazu, 'Misia' baina etxe honetan ez dut eztaietako argazkirik ikusi"...

Legezko zen, nonbait, beraien artean ezkonduak zeuden bikoteek status preziatua etxeko lekuri egokienean erretratuaren bidez erakustea. Rosa Chacónen mundua zen hau, noski, eta mundu hau gure etxera aldatu zuen naturaltasun osoarekin. Hau agerian

geratzen ze noiznahi: Rosak inposatzen zuen. Sukaldeko lanak agindu zitzaizkionetik, bera izan zen sukaldeko nagusi, bere eremua zen; arropa lisatzeko erabiltzen genuen gelatxoa, arraskatxo eta guzti, bere mende zegoen, eta neu eskolan etxerako ematen zizkidaten lanak egitera bertara biltzen nintzenean, baketsuena zelako, Rosa isilik eta ni neure lanetan ari nintzela askotan so geratzen nintzaion ikusbera: sudurrik gabeko aurpegi borobil zapaldu hartan zerbait gailurtzen ziren bi masailtxoetan finkatzen zituen alambrezko betaurreko arin-xume haiek. Hemen askatzen zuen motots beltza gerriraino; egia esan, japoniar bat zirudien!; ilekorda mehe beltz hau misterioitsua gertatu zitzaidan; kopeta bi jirabiran lotua eramaten zuen, punta atzean lotzen zuela; bakarrik lisatzeko gelan, beretu zuen gelan, erabiltzen zuen gerritik beheraino libre askatua, puntan ikusteko begia zuela..., eta pentsabide honen bihurrieriaz barruko farreari heldu ezinik bere atzean nengoen batean, mototsaren atzeko muturretik ikusten balego bezala esan zidan: "Soy tan fea, mi amor!!?" (Hain itsusia al nahiz, maite!?)

Beldur apur bat ematen zidan Rosak.

Beti ezustean harrapatzen ninduen: bere izter zabal baldar haiekin ibiltzeko modu harrigarria zuen, eta usterik gutxienean hor azaltzen zitzaidan, zuriz!, agerkunde bat bezala. Ez zen etxean lotarako geratzen; hau izan zen bere baldintzetako bat. Behin aitortu zidan, inguruan pasatzen zen errekatxoaren zubipeko txabola batean bizi zela; hasiera batean neuk ez nekien noiz sinetsi, egiatia zela egiaztatu ahal izan nuen arte. Gauak etxetik kanpora egiteko baldintza hori bi gauz bakarrik hautsi zuen: armadak "kolpea" eman zuen hartan.

Bazkaltzen ari ginen. Aita falta zitzaigun, eta hortaz arduratu ginen; tiroak entzuten genituen goialdetik, koarteleetik, eta laster ohartu ginen Rosak, ezagunak genituen ahalmen batzuz gain beste dohai bat ere bazuela: "Hau nire arazoa da, ezagutzen ditut kolpeak, hamaika ikusia bainaiz; zuek... "musiuek", arrotzak, ez duzue esperientziarik honetan"... Hasi zen ate eta leihoak isten, maratila eta traste guztiez baliatuz...

Hor dator aita!, eta lasaitzen gara.

Baina Rosak hartzen du "jefe" bere kontura patioko bazter batean, sekretuki, bien arazoa bailizan... eta hala ere entzun diogu geuk mahaitik esaten:

"Jefe, Rosa Chacónek badaki hemen zer datorren, eta barkatuko didazu, baina utzidazu egiten; zeuk entzun zazu hainbat gustatzen zaizun 'kolpe musika' irratigailuan, eta esango diguzu gobernuak... eta besteek, iraultzaileek!, zer esaten duten... zuretzat geratzen da hori; gainontzekoaz arduratzen utzidazu, mesedez, eta egon lasai"...

Aita, "el jefe", neskameak esan zionera moldatu zen; irratigailua martxan eta Beethoven entzuten; ezin nuen sinetsi!..., baina jaten ari zen bitartean aitak ikusten zuen, geuk maina jaten ari zen bitartean aitak ikusten zuen, geuk mahaitik bezala, Rosaren ardura guztia: dena ixteaz gainera gure aldameneko bilar saloitik hasi zen garagardo botilaz betetako kajak binaka igo eta kalera begira zeuden leiho hertsia kaja horiez kondentzen; izerditan zebilen emakumea batetik bestera geuri keinuz isilik egoteko aginduaz; bilar-jokoko taberna hustu eta gure etxea bete zuenean agindu zigun zorrozki:

"Orain, mesedez, ez leihoetara edo atera hurbildu inola ere, tiroak leku horietatik sar daitezke eta; bestalde, deika nornahi datorrela, kasorik ez! Ezta bizilaguna bera badator ere!, inork ez daki eta kasu hauetan arerioa nor den!; ez hitzegin; irratigailua bajuxeago"...

begiratu zion aitari, eta honek baietz!... txundituta nengoen, ama ere isilik... "beno, orain banoa, eta egon lasai, berehala itzuliko naiz"...

"Nora zoaz!", arduratu zen aita, zutituz.

"Hau nire egitekoa da"...

Eta irten egin zen!... Giltzaz itxita utzi gintuen; lehenik, goikoa, aitak beste giltza bat bazuen ere, eta geu, zer gerta ere, adi geundenez gero, sentitu genen eskaileraz beheko atea ere isten, "klik-klak", giltza handiko sarraila baitzuen.

Hau nahikoa ez zela konturatuaz, aita jaitsi eta atalaga bota zion beheko ate handiari.

Eta hor geratu ginen kanpotik itxita, zer gertatuko zai; irratigailuaren hotsa oraindik gehiago beheratu, eta kaleak hutsik zeuden seinale nabarmena zen kotheen zaratarik eza, isilune itzela!; noizbehinkako tiroak, goraxeago geratzen zen San Karlos koartelean edo Mirafloresko Presidentzian bertan... Bien bitartean, diskretasunezko marmar batez adierazten zigun Beethoven, Bach eta Brahms-en musikak kolpea martxan zela, eta noizbehinkako hitzak: "Normaltasun osoan dago nazioa, agintea armadaren eskuetan, koartel denak kontrolpean"... Eta hau segurtatzeko, kolpe-musika gozo-bakeko giroan... Gure ama beti eskuak lanean, norbaitentzat jertse bat ehotzen; anaia, betiko axolagabekeria harro hura alde batera utzi eta ni baino kikilduago, amagandik hurbil zegoen mahai azpian; neu, berriz, nire eskola-lanak egiten ari nintzela banen begia gure aita bere aulkian burubelarri Aste Santuko musika entzuten jarrita zegoela ikusteko; Rosari behin entzun nion ateraldia etorri zitzaidan gogora: aitak operako musika jarri zuen saloian, ohi zuen moduan, eta Rosa lisatzeko gelatxora ihesi heldu zen esanez: "El jefe ya soltó las gallinas"... eta irratigailuko "merengue" eta "cumbia" k biztu zituen bere munduan sentitzeko...

Honetaz, erlojuaz ohartu nintzen. Neuk belarri ona izan dut beti, baina tentsio hartan ez nuen isiltasun teinko-gogor hura besterik entzuten, hori zen nagusi, eta noizbehinka sabai isil hura zulatzen zuten tiroak, batzuk lodiak, kainoi burrunbada batzuk kristalean dardarrekin; bonba bat lehertu zen hurbil zegoen nonbait... "etxebizitza batean sartzeko, agian!" (hau aitaren azalpena amari..., ez dakit zergatik esan zuen hau) eta erlojuari begiratu nion une berean entzun nion denborari bere "tik-tak" mekanikoaren bihotza! Ez genekien zer gertatzen ari zen, ikaratzen gintuzten gerra-zaratak eta isiltasuna ziren gure erreferentzia bakarra... Eta Rosa Caracasko kaleetan pasatzen ari zenarekin kezka sortu zitzaidan...

Amari galdetu nion ahapeka, ea Rosa nora joan zen, eta erantzun zidan berehala itzuliko zela... Rosa Chacón ezezaguna gertatu baitzitzaidan berriz egun honetako jokabidean!...

Nor zen emakume hau?

Ez genuen egitan inondik ezagutzen, eta gu konturatu ere gabe etxeko buru bilakatu zitzaigun. Nire aitari "jefe" deitzen zion, eta agindutako guztia azkar eta ongi betetzen zuen; nire amak esandakoak, berriz, oso modu onez eta zintzo, inoiz kasketaldirik gabe; baina gauza asko bere gisa eta duinki egiten zituen; ez zuen etxean, jendaurrean, erretzen, baina lisatzen zuen gelan terrazara ematen duen atea ireki eta purutxoak erretzen zituen, eta hauek laburtzen zitzaizkionean, "candela" ahoan sar eta barruan, aho itxiarekin, erretzen ere bazekien... Ni neu, estudiatzeko bake bila joaten nintzen gelako nire txokora, eta lilurtuta egoten nintzen atzetik begira leihoko argiaz lanean ari zenari; ez dakit nola

izan daitekeen, baina askotan nire pentsua asmatzen zidan kolpeko begiraldi batez; irrifarrez askotan, batzuetan serio, baina justu neuk barruan nerabilena biluzik uzten zidan; ez nintzen haurtxo bat, banituen ia hamar urte, baina hala ere izutu egiten ninduen honelakoetan; bestalde, maite nuen, eta Rosagandik hurbil nengoenean babestua sentitzen nintzen oso!... Ni neu eskolara oinez joaten nintzen, lau-bost kaleko gauza besterik ez baitzen; aitak beti egiten zizkidan oharrak: "zeu xuxenean eskolara, entzun?, ez inoiz geratu, ez inori begiratu, eta norbaitek zer bait esaten badizu, entzungor egin, ez inolatan ere geratu"... Nire anaia txoria bezain libre zen, baina ni neu ez nintzen mutila... Osorik ulertzen ez banuen ere, pasa nuen izudura itsu baten truke jabetu nintzen aitak niganako zuen obsesio hartaz.